

**СТАНОВЛЕННЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПЕРЕДМІСТІ
ЧЕРНІВЦІВ – РОША В АВСТРИЙСЬКИЙ
ТА РУМУНСЬКИЙ ПЕРІОД**

Антоній МОЙСЕЙ,

Буковинський державний медичний університет,
antoniiimoisei@bsmu.edu.ua.

**THE FORMATION OF SCHOOL EDUCATION IN THE
SUBURB OF CHERNIVTSI – ROSHA DURING THE
AUSTRIAN AND ROMANIAN PERIODS.**

Antony MOYSEY,

Bukovinian State Medical University,
ORCID ID: 0000-0003-2177-5158;
RESEARCHER ID AAM-2237-2020.

Antony Moyssey. The formation of school education in the suburb of Chernivtsi – Rosha during the Austrian and Romanian periods. Abstract. Within the framework of the **RESTORY** project – a grant programme of the European Commission under **Horizon Europe** (HORIZON-CL2-2023-HERITAGE-01-No. 101132781) – a comprehensive study was conducted on the formation and evolution of the school network in the suburb of Chernivtsi, Rosha. **The aim of the study** is to reconstruct the development of the system of public (elementary) schools in Rosha during the periods of Austrian and Romanian administration (1816-1918; 1918-1940), as well as under the Romanian military administration (1941-1944), taking into account institutional transformations, material infrastructure, teaching staff, student numbers, and the role of the local community in supporting education. The research focuses in particular on the Rosha School (today Gymnasium No. 10), the school in Manastyrська, the schools in Rosha-Tsetsyna and Rosha-Stynka (today Gymnasium No. 2), and the German school located near the cavalry barracks (today Gymnasium No. 8).

Unlike previous publications, which primarily examined the history of individual educational institutions, this article analyses the schools of Rosha as a **single local educational system** that developed across different spatial locations and under various administrative regimes. **The relevance** of the study lies in the need to substantially expand existing knowledge of Rosha's educational space as a multi-component phenomenon with both scholarly and practical significance for the contemporary educational environment of the microdistrict.

Scientific novelty. The study is based on an extensive body of previously unpublished archival materials from the State Archives of Chernivtsi Region, including: Fund 1 *District Administration of Bukovina, Chernivtsi* (files Nos. 875, 3639); Fund 3 *Regional Administration of Bukovina* (files Nos. 1991, 3126, 5612); Fund 39 *Chernivtsi City Magistrate* (files Nos. 535, 820, 5460, 5518, 5810); and Fund 43 *Municipality of Chernivtsi* (files Nos. 116, 1225, 2703, 2931, 5640, 6823, 8557, 8735, 12722, 12727). Of particular scholarly value are the materials collected during historical and ethnographic field research conducted in Rosha in 2024-2025. Especially important are the holdings of the archive (museum) of Chernivtsi Gymnasium No. 10, including photographic documents from the late nineteenth to the first half of the twentieth century related to school buildings and the organisation of the educational process. Some of these materials were provided to the research team by teacher Korneliia Medvid, who since the 1990s has systematically collected historical and ethnographic materials from residents of the Rosha suburb.

As a result of the research, the circumstances surrounding the establishment of individual schools have been clarified for the first time; the conditions under which private and rented premises were used for educational purposes have been reconstructed; and the names of school principals and teachers, their confessional and linguistic affiliation, as well as the size and social composition of the student body have been identified. Statistical data on student enrolment and teaching staff in Rosha's schools have been systematised for the first time on the basis of inspection reports and materials of the Chernivtsi City Magistrate. School building plans and layouts have been introduced into scholarly circulation for the first time, including drawings prepared by architect V. Hreku in 1939, along with original tables and charts presenting data on student numbers, ethnic composition, and school leadership.

The methodological framework of the study is based on a comprehensive analysis of archival sources and historiography, enabling the clarification of the identities of school founders and patrons, the conditions of school operation prior to the construction of purpose-built facilities, staff composition, student numbers and national structure, as well as the circumstances of construction, repairs, and rental of school premises.

Conclusions. The study demonstrates that the development of school education in Rosha was **systemic and dynamic**, shaped by the interaction of demographic growth in the suburb, administrative and legal transformations, and the resource capacities of the local community. Educational infrastructure evolved through continuous negotiation between local residents and authorities, as well as through practices of adapting and renting premises, conducting repairs, and gradually expanding institutional capacity in response to growing student numbers.

As a result of the research, a **coherent scholarly corpus of sources and visualisations** (charts, tables, plans, and photographic documents) has been created for the first time, together with an analytical reconstruction that allows the school network of Rosha to be understood as a complex, multi-level system integrated into the social, cultural, and administrative space of Chernivtsi from the nineteenth to the first half of the twentieth century.

Keywords: *Bukovina; suburb of Chernivtsi; Rosha; Rosha-Stynka; Rosha-Tsetsyna; school network; public schools; Austrian administration; Romanian administration; school education in Bukovina.*

Вступ. Початки шкільної освіти на Буковині тісно пов'язані з процесами адміністративної інтеграції краю до складу Габсбурзької монархії після 1774 р. Австрійська влада розглядала створення мережі народних шкіл як один із ключових інструментів культурної та соціальної модернізації. Завдяки ініціативі губернатора генерала Габріеля барона фон Енценберга та підтримці Вищої військової ради у Відні до Чернівців було скеровано перших педагогів із Семигорода. Уже 1 березня 1784 р. розпочала діяльність перша двокласна німецько-молдавська «нормальна» школа, яка заклала підвалини формування регіональної освітньої системи. Швидко зростання кількості учнів у цій школі засвідчувало наявність сталого суспільного запиту на освіту та соціальну мобільність у багатонаціональному середовищі краю.

У цьому контексті особливого значення набуває процес заснування народних шкіл у передмісті Чернівців – Роші впродовж XIX – початку XX ст. Відкриття у 1816 р. першого навчального закладу – Рошської школи – стало важливим етапом поширення освітньої інфраструктури за межі міського центру. Цей заклад був однією з перших народних шкіл Чернівців у передміських громадах і водночас символізував поступове включення периферійних територій до загальноімперського освітнього простору. Розвиток шкільної мережі в Роші відображав прагнення австрійської адміністрації поєднати імперські освітні стандарти з потребами місцевого населення – румунського, українського та німецького.

Комплексне дослідження історії мікрорайону Роша в місті Чернівці здійснюється в межах реалізації міжнародного проекту «**RESTORY**» – грантової програми Європейської Комісії «**Горизонт-Європа**» (**HORIZON-CL2-2023-HERITAGE-01-№ 101132781**)¹. Метою дослідження є реконструкція процесу становлення та еволюції шкільної освіти в Роші в періоди австрійського та румунського адміністрування (1816-1918; 1918-1940), а також румунської воєнної адміністрації (1941-1944 рр.). Актуальність теми зумовлена необхідністю доповнення наявних знань про освітній простір передмістя, що має наукову цінність і практичне значення для сучасного освітнього середовища цього мікрорайону.

Методологічну основу дослідження становить комплексний аналіз архівних джерел та історіографії, що дозволяє уточнювати персоналії засновників і опікунів шкіл, умови їхнього функціонування до спорудження власних будівель, кадровий склад, чисельність і національну структуру учнів, а також

обставини будівництва, ремонтів і оренди шкільних приміщень.

Історіографія та джерельна база. У процесі дослідження було опрацьовано значний обсяг матеріалів з фондів **Державного архіву Чернівецької області (ДАЧО)**, зокрема **Фонду 1 «Окружне управління Буковини, м. Чернівці»** (справи № 875, 3639), що відображають початковий етап формування шкільної інфраструктури в Роші та практики державного контролю за освітньою діяльністю в передміських громадах; **Ф. 3 «Крайове управління Буковини»** (№ 1991, 3126, 5612), які дають змогу простежити адміністративне підпорядкування шкіл, конфесійні впливи та мовну політику в системі початкової освіти краю; **Ф. 39 «Чернівецький міський магістрат»** (№ 535, 820, 5460, 5518, 5810), що висвітлюють фінансове забезпечення навчальних закладів, їх матеріально-технічний стан, результати навчального процесу та взаємодію міської влади з учителями й місцевою громадою; а також **Ф. 43 «Примарія м. Чернівці»** (116, 1225, 2703, 2931, 5640, 6823, 8557, 8735, 12722, 12727), які дозволяють реконструювати процеси будівництва, оренди, технічного облаштування та просторового планування шкільних приміщень у Роші, Роші-Стинці та Роші-Цецині в австрійський і румунський періоди.

Основу дослідження становлять матеріали, зібрані під час проведення історико-етнографічних досліджень на території Роші у 2024-2025 рр. Серед них особливу цінність мають джерела, що зберігаються в **архіві (музеї) Чернівецької гімназії № 10**. У ході роботи було виявлено та залучено інформаційні й фотоматеріали кінця XIX – першої половини XX ст., які стосуються шкільних будівель, організації навчального процесу, а також персонального складу вчителів і директорів шкіл у Роші. Частину джерел дослідницькій групі передала вчителька **Корнелія Медвідь**, яка з 1990-х рр. систематично збирала історичні та етнографічні матеріали від мешканців передмістя Роші.

Важливими виявились статті шкільного інспектора **Йозефа Вотти (Wotta Josef)**, присвячені історії шкіл Роші та опубліковані в журналі *Bukowiner Schule. Zeitschrift für das Volksschulwesen* (1907)², які відображають офіційний інспекційний погляд на стан і функціонування народних шкіл на початку XX ст.; книга *Невичерпне джерело знань. Чернівецька школа № 10*³, у якій **Т. Г. Рендюк** та **Д. М. Гордуна-Свіжінська** висвітлюють передумови створення навчального закладу, основні етапи його розвитку та маловідомі

¹ Проект «**RESTORY**» «Відновлення історій минулого для майбутнього: синергійний підхід до текстової та усної спадщини малих спільнот» («**Recovering Past Stories for the Future: A Synergistic Approach to Textual and Oral Heritage of Small Communities**») фінансується Європейським Союзом. Висловлені погляди та думки є виключно позицією автора(ів) і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу або Виконавчого агентства з досліджень ЄС. Ані ЄС, ані орган, що надав фінансування, не несуть відповідальності за їх зміст.

² Wotta Josef. Geschichte der kommunalen Volksschulen. I. Trivial-Schule in Rosch [History of the Municipal Elementary Schools. I. Trivial School in Rosch], *Bukowiner Schule. Zeitschrift für das Volksschulwesen* [Bukovinian School. Journal of Elementary Education], Herausgeber: Maximilian Kaindl. IV. Jahrgang, 1. Heft, 1907, S. 1-11; Wotta Josef. Die 5 klassige Volksschule in Manasteriska [The Five-Class Elementary School in Manasteriska], *Bukowiner Schule. Zeitschrift für das Volksschulwesen* [Bukovinian School. Journal of Elementary Education], Herausgeber: Maximilian Kaindl., IV. Jahrgang, 2. Heft, 1907, S. 65-73.

³ Rendiuc Teofil, Gorduna-Svijinsca Domnica, *Nesecat izvor al stiintei de carte. Școala N 10 din Cernăuți – la 200 de ani de la întemeiere* [An Unfailing Source of Learning. School No. 10 in Chernivtsi – 200 Years Since Its Foundation], Cernăuți; Bukrek, 2016, p. 19, 43.

факти з повсякденного шкільного життя; серія статей історика **В. Ковальчука**, директора школи № 10, опублікованих у газеті *Zorile Bucovinei* (23, 25, 30 липня; 4, 8 серпня 1991 р.); а також праці **Константина Унгуряну** (Constantin Ungureanu) *Початкова освіта на Буковині (1774-1916)* (2007) та *Система освіти на*

Буковині в період австрійського правління (1774-1918) (2015), що містять важливі статистичні та документальні відомості про розвиток початкової освіти в регіоні.

У дослідженні також використано щорічники, календарі та матеріали періодичної преси відповідного часу.⁴

Основна частина.

РОЗВИТОК НАРОДНОГО ШКІЛЬНИЦТВА НА БУКОВИНІ.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА АВСТРІЇ У СФЕРІ ОСВІТИ

До приєднання Буковини до Габсбурзької монархії освітній простір регіону формувався в межах Молдавського князівства. Після ухвалення Господарської грамоти 1766 р. у Молдові функціонували 23 державні князівські школи, зокрема в Путні, Сереті, Сучаві, Чернівцях, Радівцях і Кимпулунзі-Молдавському. Провідну роль відігравала Путнянська академія, заснована 1470 р. та реформована у середині XVIII ст. відповідно до просвітницьких принципів. Паралельно діяли мандрівні й приватні вчителі, що частково компенсували обмежений доступ до системної освіти.⁵

Про початковий рівень писемності населення передмістя Чернівців – Роші – свідчать румуномовні написи кирилицею на стінах місцевої церкви 1768 р., а також церковна документація, яка велася цією мовою до середини XIX ст.⁶ Окремі постаті з Роші ілюструють можливості освітньої мобільності в регіоні. Зокрема, Василь Кантемир – лексикограф і автор німецько-румунсько-французького словника (1826-1827) – походив із Роші та був залучений до австрійської адміністративної служби.⁷

Системні зміни в освітній сфері розпочалися в добу освіченого абсолютизму. Реформи Марії-Терезії та Йосифа II, закріплені шкільним регламентом 1786 р., передбачали секуляризацію навчання, обов'язкове відвідування школи дітьми віком від 7 до 13 років

та розгортання мережі народних шкіл. Для сільської місцевості було запроваджено тривіальні школи з трирічним курсом, орієнтовані на навчання грамоті, письму й елементарній арифметиці. Утримання таких закладів покладалося на місцеві громади, що зумовлювало нерівномірність їх розвитку.

Важливу роль у впровадженні освітніх реформ на Буковині відіграв Антон де Маркі (Anton de Marchi), який з 1783 р. відповідав за організацію народної освіти в краї. За його участі було засновано низку шкіл, у тому числі в передмістях Чернівців, а також запроваджено систему підготовки й перепідготовки вчителів. Водночас в освітній системі виникали хронічні проблемами – низьке матеріальне забезпечення педагогів⁸, кадровий дефіцит та залежність від місцевих ресурсів, що змушувало вчителів поєднувати педагогічну діяльність із допоміжними заняттями.

З 1816 р. шкільна система Буковини була підпорядкована Львівській католицькій консисторії, що позначилося на адміністративній автономії місцевих шкіл і мовній політиці. Водночас у другій половині XIX ст. було вироблено більш гнучкий підхід до багатомовності: навчання в початкових класах здійснювалося рідною мовою учнів, а з третього класу запроваджувалося вивчення другої мови. Така практика

⁴ *Anuarul învățământului primar din regiunea Cernăuți pe anul 1929 întocmit de E. Săhleanu* [The Yearbook of Primary Education of the Chernivtsi Region for 1929, compiled by E. Săhleanu], Cernăuți: Tipografia Mitropolitul Silvestru, p. 38-43; *Bukowinaer Post*, 1905, 15 Janner, p. 1; *Bukowinaer Nachrichten*, 1890, Nr. 47, 27. April, S. 2-3; *Czernowitzer Tagblatt*, 12 Dezember 1911, P. 3; *Deșteptarea*, 1901, 11/24 martie; *Ilustrovaniy pravoslavniy calendar na rik perestupniy 1900* [Illustrated Orthodox Calendar for the Leap Year 1900], Rocinik XXVII, Chernivtsy: Rusika Rada, 1899 p.; p. 29.

⁵ Nistor Ion, *Istoria Bucovinei* [History of Bukovina], București: Humanitas, 1991, p. 74.

⁶ Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti (DACHO) [State Archives of Chernivtsi Region], Fond № 1245, Opys № 3, Sprava № 19. Knyha reiestratsii shliubiv meshkantsiv m. Chernivtsi (Roshka tserkva) za 1837-1885 rr. [Register Book of Marriage Records of the Citizens of the City of Chernivtsi (Roshka Church), 1837-1885].

⁷ За даними священника Димітрія Дана (1922), *Василь Кантемир* народився 23 квітня 1794 р. у Роші в родині Іоана Кантемира та Марії Горлуни; 1823 р. підтвердив шляхетський статус у Дивані Молдови, при цьому в історіографії висловлювалися припущення про його можливий родинний зв'язок із господарем Димітрієм Кантемиром. Досконало володіючи німецькою мовою, з юного віку працював на австрійські дипломатичні структури. 1809 р. його направили до Хотина для спостереження за пересуванням російських військ. Після відходу австрійців із Ясс він залишився там як представник австрійських інтересів, регулярно звітуючи перед канцлером Меттерніхом. У 1821-1827 рр. мешкав у Чернівцях, де уклав німецько-румунсько-французький словник, і, ймовірно, помер тут близько 1835 р. У 1846 р. його син Тома де Кантемир запропонував єпископській консисторії придбати рукопис словника, що сприяло зацікавленню румунської інтелігенції та стало одним із імпульсів до створення в Чернівцях «Товариства літератури та культури» за участі Євгена Гакмана. (див. працю: Dimitrie Dan, *Un autor român bucovinean din anul 1826/7* [A Romanian Author from Bukovina in the Year 1826/27], Cernăuți, Institutul de arte grafice și editură Glasul Bucovinei, 1922, 30 p.

⁸ Стипендія становила 3 гюльдени на місяць (із 1785 р. – 5). Для залучення кадрів учителям надавали пільги – звільнення від військової служби, дозвіл на приватні уроки, можливість отримати земельні ділянки. Шлюб учителя потребував дозволу шкільної влади, а кожен педагог складав присягу (див. роботу: Covalciuc Victor, *Cea mai veche școală românească la Cernăuți* [The Oldest Romanian School in Chernivtsi], *Zorile Bucovinei*, 1991, 25 iulie).

враховувала етнічну структуру регіону й рівень підготовки дітей.⁹

Соціально-освітня ситуація в передмісті Роші у XIX ст. залишалася складною. За свідченнями сучасників, значна частина населення виявляла байдужість до шкільної освіти, а соціальні конфлікти між окремими частинами передмістя негативно впливали на відвідування і дисципліну учнів. Попри

це, на початку XX ст. у передмістях Чернівців уже функціонувала розгалужена мережа народних шкіл різного мовного профілю.

Станом на 1910 р. у передмістях міста діяло вісім народних початкових шкіл: румунські (Гореча, Роша-Цецина, Роша-Стинка), німецькі (Каличанка, Роша II), німецько-румунські (Клокучка, Роша I) та німецько-українські (Манастирська).¹⁰

І. НАЙДАВНІША ШКОЛА У РОШІ (1816)

(Рошська школа; з 1872 – школа № 2; на початку XX ст. – Роша I; у міжвоєнний період – Рошська школа № 2; з 1944 р. – школа № 10; з 2025 р. – Чернівецька гімназія № 10)

1.1. Заснування школи в передмісті Роша (1816): проблеми організації навчання в орендованому приміщенні та протистояння з нелегальною євангелічною школою.

У передмісті Роша 11 серпня 1816 р. було засновано школу відповідно до зобов'язального акту (Revers), підписаного румунською та німецькою громадами, який чітко визначав обов'язки місцевого населення щодо її утримання. Мешканці зобов'язувалися безоплатно виконати «ручні» й «тяглові» роботи під час спорудження школи, делегувати одного робітника для постійної допомоги, щороку забезпечувати вчителя шістьма корцями продуктів (чотири – кукурудзи і два – хлібного зерна), заготовляти та доставляти сім клафтерів дров для школи й особистих потреб учителя, а також надати йому одну фальчу орної землі для городництва з подальшим визначенням її меж. Оскільки громади не мали змоги здійснювати додаткові грошові внески, вони клопотали про виплату заробітної плати вчителя з Буковинського релігійного фонду.¹¹

28 листопада 1816 р. Буковинська інспекція народних шкіл призначила тимчасовим учителем у Рошській школі **Деметра Сими́новича**. Уже 2 грудня розпочалися заняття, у яких взяли участь 23 учні.

20 жовтня 1817 р. **Д. Сими́нович** був затверджений на посаді штатного вчителя, де працював до 22 січня 1831 р., далі його перевели на посаду викладача першого класу у школі м. Сучави. У 1817-1819 рр. його річна заробітна плата становила від 200 до 250 флоринів. Крім того, вчитель отримував 4 кубічні клафтери дров, одну фальчу землі, дев'ять флоринів замість шести корців зерна, а також безоплатно виділену городню ділянку.

15 лютого 1831 р. на посаду тимчасового вчителя у Рошській школі було призначено **Йоганна Даналакі** (*Johann Danalaki*), який виконував ці обов'язки до

24 серпня 1834 р. Саме тоді на штатну посаду вчителя було затверджено **Йоганна Левицького** (*Johann Lewicki*).¹²

Архівна справа «Про ремонт будівлі початкової школи в передмісті Чернівців Роші (1818-1828)»¹³ детально описує обставини відкриття закладу. Ініціатива належала місцевій громаді, що звернулася до міської ради. Для школи використали будинок поміщика **Думітрескул**. Окружне управління доручило інспектору **де Маркі** провести обстеження і визначити потреби. У рапорті він вказав на необхідність придбати стіл із підставкою, три стільці, дві дошки, лави й письмове приладдя. Міській раді доручили скласти кошторис ремонту та обладнання будинку. Контроль за роботами здійснював інженер **Ла Мотт**. Інвентаризація 1823 р. засвідчила наявність у Рошській школі: 1 дошки з підставкою, 1 столу, 3 стільців, 1 шафи, 13 лав і 3 чорнильниць.¹⁴

Навчання тривало 30 годин на тиждень і велося румунською та німецькою мовами. Основні предмети: алфавіт, каліграфія, читання, орфографія, арифметика й релігієзнавство. У 1817-1868 рр. додатково викладали польську мову, оскільки школи Буковини підпорядковувалися католицькій Консисторії Львова.

Постає ціла низка імен, пов'язаних із заснуванням та першими етапами розвитку школи у передмісті Роша. Насамперед це поміщик **Георгій Думітрескул**, який надав свій будинок під навчальний заклад.¹⁵ Серед інших згаданих у джерелах осіб: майстер **Марцінек** (виготовляв шкільні лави), квартирмейстер **Марозінек**, інженер **Ла Мотт** та шкільний інспектор **Антон де Маркі**.

У навчанні використовували підручники, поширені на Буковині: «Катехізм» (1774), «Книга для рахування» (1777), «Книга для дяків» (1781), пізніше – посібники Антона де Маркі: «Декілька правил для каліграфії та суть методичної книги»,

⁹ DАChO, F. 3, O. 2, Spr. 1991, 14 ark.

¹⁰ Ungureanu Constantin, *Sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918)* [The Educational System of Bukovina during the Austrian Rule (1774-1918)], Chișinău, Tipografia Centrală, 2015, p. 128.

¹¹ Wotta Josef. *Geschichte der kommunalen Volksschulen*, op. cit., p. 1.

¹² Ibid., ark. 2.

¹³ DАChO, F. 1, O. 1, Spr. 3639.

¹⁴ Ibid., ark. 8.

¹⁵ Хоча відомостей про нього обмаль, документи фіксують його родинні зв'язки з місцевою громадою. У повідомленні 1811 р. «постельник» Григораш Бушла інформував Думітрескула про смерть Василя Теутула та запрошення його матері Касандри. Касандра, донька Сімеона Теутула й дружина Михалакі Грекула, була пов'язана з родиною Думітрескулів, у 1827-1828 рр. зафіксовано їхнє листування щодо копії заповіту Сімеона Теутула (DАChO, F. 1, O. 1, Spr. 3639, ark. 128-129).

«Румуно-німецька грамати́ка» (видані німецькою або румунською мовами).¹⁶

Випускник учительських курсів 1816 р. **Деметер Сими́нович**, ставши першим учителем тривіальної школи в Роші, уже на початку своєї діяльності зіткнувся з нелегальною школою, організованою місцевим євангелістом **Йоганном Кунцельманом** (*Kunzelmann*). Архівна справа 1818-1819 рр. ілюструє складний процес формування державної системи освіти. На початку 1818 р. інспектор **Антон де Маркі** повідомив окружне управління про скаргу **Сими́новича**: **Кунцельман** відкрив у власному будинку «зимову школу» без офіційного дозволу, порушивши норми Політичного шкільного статуту. Він навчав дітей читанню, письму та основам релігії, переважно євангельського спрямування, вважаючи себе здатним до викладання попри відсутність дозволу.

Громадська рада ухвалила припинити діяльність так званої *Winkelschule* під загрозою штрафів. Клопотання пастора євангелічної громади **Ернста Карла Унгерса** було відхилене, оскільки викладання катехізису дозволялося лише офіційно призначеним духовним особам.

У січні 1819 р. **Кунцельман** відновив заняття, про що **Сими́нович** і шкільний інспектор **Йоганн Штефан** знову повідомили владу. Повторне розслідування завершилося короткочасним арештом. З огляду на чинне законодавство, яке допускало приватне релігійне навчання, **Кунцельмана** звільнили, однак діяльність нелегальної школи було остаточно заборонено, а батьків попереджено про наслідки для подальшого навчання їхніх дітей.¹⁷

1.2. Нова будівля школи (1839) та «шкільне питання».

Наступним учителем Рошської тривіальної школи став **Йоганн Левицький** (**Johann Lewicki**) — випускник курсів, організованих **Антоном де Маркі**. Походив він із села Репужинці й до призначення працював учителем у Сучаві.

Зростання населення у передмісті спричинило потребу в просторішому навчальному приміщенні: будівля, надана свого часу поміщиком **Георгієм Думітрескулом**, більше не відповідала вимогам громади. За ініціативи **Й. Левицького** у 1830 р. було підготовлено проєкт нової типової школи. Спроектвана двоповерхова споруда передбачала облаштування класних приміщень, канцелярії та житла для директора. Будівельні роботи розпочалися навесні 1838 р. і були завершені 27 листопада 1839 р. Технічний нагляд здійснював інженер міського магістрату **Адольф Марін** (рис. 1-3).

У фондах Державного архіву Чернівецької області збереглися оригінальні креслення Рошської школи, виконані архітектором **В. Греку** 1939 року. Ці плани-схеми дають змогу відтворити архітектурний вигляд

будівлі та її просторову організацію в міжвоєнний період.

На першому поверсі будівлі Рошської школи з правого боку містилася двокімнатна квартира директора з кухнею, підвалом і робочим кабінетом. Ліве крило займала класна кімната. На другому поверсі було розташовано дві навчальні кімнати та канцелярію для викладачів.

Школу в Роші, збудовану 1839 р. коштом громади, яка об'єднувала православних мешканців і колоністів інших конфесій, уже станом на 1858 р. визнано такою, що не відповідала потребам населення. Двоповерхова будівля з двома навчальними приміщеннями, житлом учителя та кімнатою для його помічника не забезпечувала можливості розміщення другого вчителя й потребувала розширення.

Архівні матеріали засвідчують тривалий конфлікт навколо правової належності шкільної будівлі, спричинений змінами в національно-конфесійному складі населення Роші. Колоністи вважали школу своєю власністю, тоді як православна громада, яка брала участь у фінансуванні будівництва та забезпечувала школу дровами, наполягала на праві співвласності. Ситуацію ускладнювала хронічна нестача коштів: дотація католицької консисторії становила лише 100 флоринів за потреби понад 400.¹⁸

«Шкільне питання» набуло загальноміського значення й вийшло за межі локального конфлікту. Львівська католицька консисторія наполягала на збереженні школи у своєму підпорядкуванні, тоді як православна консисторія, посиляючись на § 336 і § 467 Політичного шкільного статуту, аргументувала свої вимоги чисельною перевагою громади, її фінансовим внеском та відсутністю в Роші католицької парафії. У 1865 р. було визнано доцільність припинення обов'язкових внесків римо-католиків на користь нормальних шкіл і спрямування коштів православної громаді. Компромісним рішенням стала пропозиція інспектора **Бордича** про призначення двох учителів різних конфесій із використанням наявних класів.¹⁹

Остаточне врегулювання питання відбулося лише в 1865 р., коли, відповідно до розпорядження Міністерства культів і освіти від 23 лютого 1850 р., школа в Роші була фактично передана під юрисдикцію православної консисторії.

Окремий пласт джерел висвітлює систему громадських повинностей, що доповнювала заробітну плату вчителя **Йоганна Левицького**. На мешканців покладалися грошові та натуральні обов'язки, зокрема внески румунської, німецької громад і громади Монастирська на загальну суму 46 флоринів 45 крейцерів, які використовувалися для оплати опалення, прибирання та технічного обслуговування школи.

У 1860-1868 рр. учитель **Й. Левицький** неодноразово звертався до **Чернівецького міського**

¹⁶ Ungureanu Const., *Sistemul de învățământ ...*, op. cit., p. 48.

¹⁷ DACHO, F. 1, O. 2, Spr. 875.

¹⁸ DACHO, F. 3, O. 2, Spr. 3126, ark. 12, 16.

¹⁹ Ibidem, ark. 1-2, 6-7, 17.

магістрату зі скаргами на несвоєчасне та неповне виконання мешканцями передмістя грошових і натуральних повинностей. У поданні 1867 р. він зазначав, що змушений покривати витрати на опалення й утримання школи зі своєї заробітної плати, наполягаючи на запровадженні примусового порядку збору внесків. Основними боржниками залишалася румунська громада, хоча заборгованості фіксувалися також у німецької громади та громади Манастириська. Старости *Георгій Остафі* (румунська громада) та *Якоб Джурек* (німецька громада) впродовж 1860-1867 рр. уникали примусових заходів; лише у 1868 р. *Георгій Остафі* визнав п'ятимісячну затримку виплат учителів та необхідність їх примусового стягнення.²⁰

1.3. Розширення школи та нові ініціативи. Директори та вчителі Рошської школи.

За керівництва директора школи *Й. Левицького* (1834-1870) у закладі регулярно проводилися квартальні іспити. Документи за 1867-1868 навчальний рік засвідчують, що інспекцію здійснював член шкільної ради Чернівецького магістрату *С. Гвядомарський*, який відзначив лише посередній прогрес через відсутність у *Й. Левицького* помічника. У зв'язку з цим він рекомендував призначити другого вчителя з оплатою 200 флоринів на рік і забезпеченням житла, а також звернув увагу на незадовільний стан дороги до Роші, що ускладнював проведення інспекцій.²¹

23 жовтня 1869 р. на посаду допоміжного вчителя Рошської школи було призначено *Александра Кантемира* (*Alexander Kantimir*). Після смерті *Й. Левицького* 18 січня 1870 р. він виконував обов'язки вчителя, а 27 вересня 1872 р. директором став *Йоганн Камінський* (*Johann Kaminski*). Значними здобутками *Й. Камінського* стало будівництво допоміжних споруд – шкільного колодязя та лазні, які проіснували до 1969 р. За його ініціативи, було також відкрито філіальні школи: у Цецині (1891 р.) та Роша-Стинці (1899 р.).

7 травня 1872 р. міська рада ухвалила рішення про розширення Рошської школи до двокласної. У наступні роки до складу педагогічного колективу Рошської школи входили також катехити різних конфесій: римо-католицький – *Михайл Піотровський* (*Michael Piotrowski*) та православний – *Йоганн Григорович* (*Johann Grigorowicz*).²²

Невпинне зростання кількості учнів призвело до розширення школи до трикласної (1880), а згодом чотирикласної (1881), що дало змогу призначити додаткових учителів – *Василя Поклітара* (*Basil Poklitar*), *Атаназія Руснака* (*Athanasius Rusnak*), *Георгія Форгача* (*Georg Forgaci*), *Григорія Ільницького* (*Gregor Ilnicki*), *Петра Пітея* (*Peter Pitey*), *Мальвіни Паславської* (*Malwina Paslawska*), *Аспазії Капучіної* (*Aspasia Kapucina*), *Флорі Кіртюка* (*Flore Kirstiuk*),

Євгенії Рей (*Eugenie Rey*), *Йоганна Добровольського* (*Johann Dobrowolski*) та ін.

1883 р. у Рошській школі освятили шкільний прапор, подарований громадою Роші.

У 1882 р. на посаду вчителя-суплента було призначено *Константина Остафійчука* (*Konstantin Ostaficzuk*). Вже у 1883 р. до педагогічного складу школи долучилися *Ніколай Тарасієвич* (*Nikolaus Tarasiewicz*), який працював до 1884 р., та *Ніколай Міхейлеску* (*Nikolaus Mihalescul*). У 1885 р. обов'язки вчителя-суплента виконував *Ніколай Хотинчан* (*Nikolaus Hotinczan*).²³

29 листопада 1885 р. шкільний інспектор *Вільгельм Васлоуціл* провів фронтальну перевірку Рошської школи. У звіті інспектор відзначив, що уроки вчителів *Н. Камінського*, *Н. Міхейлескула*, *К. Остафійчука*, *Н. Хотинчана* та *Є. Рей* були незадовільними, особливо у класах, розміщених в орендованих приміщеннях. Водночас робота *І. Литвинюка*, *Г. Константиновича*, *Е. Палієвича*, *Д. Носієвича* та *М. Галлера* була оцінена як задовільна. Проблемою залишалася низька відвідуваність: за пропуски занять без поважних причин батькам наклали штрафи на загальну суму 1041 флорин. Разом із тим інспектор високо оцінив діяльність школи щодо розвитку пришкольньої ділянки та популяризації садівництва серед місцевого населення.

У 1887 р. навчальний заклад інспектував крайовий президент у супроводі крайового шкільного інспектора *Вільгельма Васлоуціла* (*Wilhelm Vyslouzil*). У березні 1888 р. перевірку здійснив міський шкільний інспектор *Василь Рента*. *Й. Камінський* оскаржив результати перевірки, звинувативши інспектора у некомпетентності, однак його претензії були відхилені. 13 серпня 1888 р. його перевели до комунальної хлоп'ячої школи в Чернівцях. У подальшому шкільна інспекція магістратури Чернівців призначила *Й. Камінського* інспектором шкіл з румунською і німецькою мовами навчання у Манастириській, Роша-Стинці, Роша-Цецині, Роша II.

16 серпня 1888 р. вчителя *Н. Міхейлеску* призначили керівником школи, на цій посаді він працював до 9 серпня 1889 р. Відбулися нові призначення: старшим учителем став *Фердинанд Крупка* (*Ferdinand Krupka*), а *Константин Остафійчук* (*Konstantin Ostaficzuk*) – вчителем.

У 1890-1891 н.р. в Рошській школі працювали: стар. учитель *Фердинанд Крупка*; штатні вчителі – *Ніколай Міхейлеску* та *Константин Остафійчук*; підучителі – *Євгенія* та *Ніколай Хотинчан*.²⁴

У 1894 р. зафіксований такий склад педагогічного колективу: стар. учитель *Ф. Крупка* (нар. 16 серпня 1856 р., Фересінштадт); штатні вчителі – *Н. Міхейлеску* (нар. 27 квітня 1860 р., Чернівці) та *К. Остафійчук* (нар. 29 березня 1860 р., Чернівці); молодші вчителі – *Є. Хотинчан* (нар. 8 січня

²⁰ DACHO, F. 39, п. 1, Spr. 535, 35 ark.

²¹ DACHO, F. 39, O. 1, Spr. 820, 14 ark.

²² Josef Wotta, Geschichte der kommunalen ..., op. cit., p. 3-4.

²³ Ibid, p. 4-6.

²⁴ Ibid, p. 6-8.

1856 р., Чернівці) та **Н. Хотинчан** (нар. 24 листопада 1861 р., Чернівці).²⁵

Після відкриття у школі 5 класу (1897) до педагогічного колективу прийнято вчителів-суплентів **Йоганна Радомського** (*Johann Radomski*), **Діонісія Бендевського** (*Dionys Bendevschi*) та **Августу Шпербер** (*Auguste Sperber*).

17 листопада 1897 р. провінційна шкільна рада постановила, що у школах Роші, Цецина та Горечі Урбана мовою викладання має бути румунська, тоді як німецька залишалася лише предметом. У решті народних шкіл Чернівців навчання здійснювалося німецькою мовою, а румунську, українську та польську викладали окремо, якщо цього бажали щонайменше 15 учнів.

У православному календарі за 1899/1900 н.р. зафіксовано повний склад учителів цієї школи: **Ф. Крупка** (*F. Krupka*), **Є. Хотинчан** (*E. Hotinczan*), **Н. Хотинчан** (*N. Hotinczan*), **Є. Попескул** (*E. Popescul*), **Б. Брандес** (*B. Brandes*), **Й. Радомський** (*J. Radomski*), **Ю. Кавуля** (*G. Kawulia*), **Є. Глінська** (*H. Glinska*), **М. Лінденбаум** (*M. Lindenbaum*).

Наприкінці серпня **Фердинанда Крупку** було звільнено від керівництва школою в Роші та з 1 вересня відряджено до комунальної хлоп'ячої школи; обов'язки директора перебрав **Григорій Льницький**. Проте 27 лютого 1903 р. **Ф. Крупку** повернули до Рошської школи, де він знову перебрав управління, а **Льницького** перевели до педагогічної школи в Чернівцях.

У 1902-1903 н.р., у зв'язку з поділом першого класу на дві паралельні групи, було призначено провізорию підучителя **Фрідріха Єнкнера**.²⁶

2 вересня 1904 р. стар. вчителя **Ф. Крупку** відрядили для тимчасового керівництва новозбудованою комунальною школою на Руській вулиці; керівництво школою перейшло до **Н. Хотинчана**, а з 30 листопада 1904 р., за розпорядженням міської шкільної ради, – до **Н. Міхейлескула**, переведеного з Клокучки.

Станом на 1910 р. в школі працювали вчителі: **Евгенія** та **Ніколай Хотинчан**, **Август Цеглін**, **Лоріц Хойман**, **Віктор Котик**, **Густав Кайндл**, **Міхай фон Геллер**, **Василє Хладюк**, **Георге Українець** і **Василь Софронюк**, який був єдиним корінним мешканцем і випускником школи.

Напередодні Першої світової війни директором школи призначено **Міхая фон Геллера** (*Mihai von Gheler*).

Після входження Буковини до складу Румунії школа зіткнулася з гострим браком румуномовних педагогів, нестачею підручників, а також із масштабними структурними змінами порівняно з австрійською системою освіти; виникли проблеми з опаленням та навчальними приміщеннями. **Міхая фон Геллера** перевели до німецькомовної школи (нині школа № 8). До педагогів, які володіли румунською мовою (**Василь Софронюк** (*Vasile Sofroniuc*), **Евгенія**

Попеску (*Eugenia Popescu*) і **Ніколай Хотинчан** (*Nicolai Hotincean*)), долучилися вчителі зі «Старого Королівства». У травні 1922 р. колектив школи налічував вісім педагогів: **Ніколай Хотинчан**, **Артеміє Заме**, **Сідонія** і **Валеріан Корвін**, **Евгенія Попеску**, **Флорентіє Пітрінеску**, **Думітру Лікуце** і **Євген Остафі**; а директором був **Еміл Фораш** (*Emil Foras*); у 1928 р. його змінив **Еміліан Бока** (*Emilian Boka*).²⁷

Склад педагогічного колективу з високою точністю зафіксовано у 1929 р.: директором залишався **Еміліан Бока**, серед учителів працювали: **Сорочан Алексіє** (*Sorocean Alexie*), **Остафійчук Євгенія** (*Ostaficiuc Eugenia*), **Заме Артемій** (*Zama Artemie*), **Бужор Теодор** (*Bujor Teodor*), **Остафі Євген** (*Ostafi Eugen*), **Остафі Євгенія** (*Ostafi Eugenia*), **Чуперкович Марія** (*Ciupercovici Maria*), **Менестріану Євген** (*Mănăstireanu Eugeniu*), **Гостюк Вірджінія** (*Hostiuc Virginia*), **Чернушка Іон** (*Cernuşca Ion*), **Гнідей Євфрозіна** (*Hnidei Eufrozina*), **Волошенку Ольга** (*Voloşencu Olga*), **Сідореску Станіслава** (*Sidorescu Stanislava*), **Бока Леонтина** (*Boca Leontina*).²⁸

1940 р. більшість учителів виїхала до Румунії. У 1941-1943 рр. директором школи була **Е. І. Гросу-Балайкуца** (*E. I. Grosu-Balaicuța*), у 1943-1944 рр. – **Е. М. Вайнер**; румуномовне навчання забезпечували **І. А. Грінберг**, **М. Ш. Голінгер**, **Б. Д. Маркус** та ін.

На початку 1944-1945 н.р. школа з румунською мовою викладання отримала № 10; першим директором стала **Вікторія Павлович**. Серед вчителів згадуються: **Е. М. Вайнер**, **Г. М. Цукер**, **П. І. Білак**, **М. Я. Вайнер**, **П. Б. Шаул** та ін.²⁹ У 1945-1946 н.р. посаду директора знову обіймала **Е. І. Гросу-Балайкуца**.

1.4. Учніський контингент: чисельність, етнічна структура та проблема нестачі навчальних приміщень.

Від моменту заснування школи, коли було зараховано 23 учні, чисельність учнівського контингенту неухильно зростала, що зумовлювало поступове розширення кількості класів. За даними шкільного інспектора **С. Гвядомарського**, присутнього на іспитах 12 березня та 30 липня 1868 р., у школі навчалось 83 учні (58 хлопців і 25 дівчат), переважно римо-католики. Директор школи **Й. Левицький** наводив вищу цифру – 98 осіб, що, ймовірно, пояснюється розбіжністю між списковим і фактичним складом учнів, оскільки 15 дітей не з'явилися на іспити.³⁰

7 травня 1872 р. міська рада ухвалила рішення про розширення Рошської школи до двокласної, а навчання за новим статутом розпочалося 1 жовтня 1872 р. У 1872-1873 н.р. у школі навчалось 86 учнів (59 хлопців і 27 дівчат) різних конфесій і національностей: 59 римо-католиків, 19 греко-православних, 5 євангелістів, 2 іудеї, 1 греко-католик; за національністю – 64 німці, 19 румунів, 2 поляки і 1 українець.

²⁵ Ungureanu Const., *Învățământul primar ...* op. cit., p. 223.

²⁶ Josef Wotta, *Geschichte der kommunalen ...*, op. cit., p. 10.

²⁷ Rendiuc T. Gh., Gorduna-Svijynsca D. M. *Nesecat izvor al științei de carte ...*, op. cit., p. 52-53.

²⁸ *Anuarul învățământului primar din regiunea Cernăuți pe anul 1929 ...*, op. cit., p. 38-43.

²⁹ Covalciuc Victor, *Cea mai veche școală românească la Cernăuți* [The Oldest Romanian School in Chernivtsi], in *Zorile Bucovinei*, 1991, 9 august; Arhiv Chernivetskoj himnazii No. 10.

³⁰ DACHO, F. 39, O. 1, Spr. 820, 14 ark.

Директори Рошської школи (1816-2026 рр.)

№	ПІБ директора	Роки	№	ПІБ директора	Роки
1	Д. Симиґинович	1816–1831	15	В. Павлович	1944–1945
2	Й. Левицький	1834–1870	16	Е. І. Гросу-Балайкуца	1945–1949
3	А. Кантемир	1870–1872	17	Г. І. Токарев	1949–1953
4	Й. Камінський	1872–1888	18	Т. І. Кірничний	1953–1954
5	Н. Міхейлеску	1888–1889	19	І. С. Чебан	1954–1958
6	Ф. Крупка	1889–1900	20	В. І. Ковальчук	1958–1967
7	Г. Ільницький	1900–1903	21	І. Д. Грінчук	1967–1974
8	Ф. Крупка	1903–1904	22	Е. І. Цінтіла	1974–1976
9	Н. Міхейлеску	1904 – ?	23	Е. К. Молотинський	1976–1980
10	М. фон Геллер	1914–1919	24	Г. Н. Губчак	1980–1987
11	Є. Форааш	1919–1928	25	І. М. Гринчишин	1987–1997
12	Є. Бока	1928–1940	26	М. І. Тимку	1997–2002
13	Е. І. Гросу-Балайкуца	1941–1943	27	Д. М. Свіжинська	2002–2007
14	Е. М. Вайнер	1943–1944	28	О. А. Руснак	з 2007 р.

Починаючи з 1873 р., кількість учнів стрімко зростала: 98 осіб у 1873 р., 140 у 1874 р., 174 у 1875 р. та 241 у 1879 р., що спричинило перехід школи до трикласної (1880) і чотирікласної (1881) структури. Під час інспекції *Вільгельма Васлоуціла* наприкінці 1885 р. у чотирьох паралельних класах навчалося вже 275 учнів.

За статистикою початкових шкіл Буковини за 1894 р., у школах передмістя Роша налічувалося 305 учнів (196 хлопців і 109 дівчат). За національною ознакою переважали німці (157) і румуни (143), за конфесією – римо-католики (148) та православні (143); мовами навчання були німецька і румунська.³¹

У 1896-1897 н.р. у Рошській школі відкрито п'ятий клас, а вже в 1897-1898 н.р. кількість учнів сягнула 500, що зумовило створення паралельних відділень у молодших класах. Станом на вересень 1899 р. у першому класі навчалося 89 учнів, у другому – 104, у третьому – 106, у четвертому – 84, у п'ятому – 45.³²

Газета *Deșteptarea* за 1901 р. фіксує 337 учнів Рошської школи, з яких 214 були румуномовними, 113 – німецькомовними, 7 – українцями та 3 – поляками.³³ За узагальненими даними *К. Унгурану*, чисельність учнів румунської та української національності становила: у 1900 р. – 428 (189 румунів, 16 українців), у 1906 р. – 704 (198 румунів, 94 українці), у 1913 р. – 584 (288 румунів, 35 українців).³⁴

Відкриття у 1902-1903 н.р. новозбудованої комунальної народної школи «**Роша II**» поблизу кавалерійських казарм зменшило навантаження на школу «**Роша I**», де було зараховано 283 учні. За конфесійною належністю серед них переважали православні та римо-католики, за мовою – румуни й німці (133 німці, 141 румун, 9 русинів). Через переповнення перший клас було поділено на дві

паралельні групи.³⁵ У 1905 р. у школі навчалося 302 учні, з яких 168 були румунами, 143 – німцями та 1 – українцем.³⁶

Згідно зі звітом директора школи *Ніколає Михайлеску*, станом на квітень 1909 р. у закладі навчалося 367 учнів, розподілених за класами та мовними відділеннями: у I класі – 41 учень у німецькому та 52 у румунському відділах; у II класі відповідно 32 і 39; у III класі (A і B) – 41 і 39; у IV класі – 68; у V класі – 55 учнів.

Навчальна статистика засвідчує подальше зростання учнівського контингенту. У 1908/09 н.р. у школі навчалося 369 дітей (167 німців, 198 румунів і 4 русини), у 1909/10 н.р. – уже 419 (192 німці, 224 румуни, 3 русини). У 1910/11 н.р. загальна чисельність залишалася стабільною – 419 учнів, хоча національний склад дещо змінився: 191 німець, 226 румунів і 2 русини.

Станом на 12 вересня 1913 р. розподіл учнів за класами був таким: I клас – 91, II – 36, III – 38, IV – 40, V – 48, VI – 25, VII – 27 учнів.³⁷ Загальна кількість становила 305 осіб, що свідчить про коливання показників, але водночас підтверджує безперервність освітнього процесу.

Тенденція посилення німецького впливу в навчанні припинилася з початком Першої світової війни. У 1914-1918 рр. шкільне навчання в передмістях Чернівців, зокрема в Роші, було фактично перерване. Воєнні події спричинили скорочення чисельності населення, що відбилося й на шкільній статистиці; після війни школа перейшла на повністю румунську мову викладання.

У 1921/22 н.р. у школі навчалося 252 учні; надалі їх кількість зростала: у 1923-1925 рр. – 289,

³¹ Ungureanu Const., *Învățământul primar ...*, op. cit., p. 223.

³² Wotta Josef, *Geschichte der kommunalen ...*, op. cit., p. 9.

³³ *Deșteptarea* [Awakening], 1901, 11/24 martie.

³⁴ Ungureanu Const., *Învățământul primar ...*, op. cit., p. 197, tab. No 25.

³⁵ Wotta Josef, *Geschichte der kommunalen ...*, op. cit., p. 10.

³⁶ *Bukowinaer Post* [Bukovina Post], 1905, 15 Janner, P. 1.

³⁷ DACHO, F. 43, O. 2, Spr. 116, 89 ark.

304 і 359 відповідно. На початку 1926/27 н.р. заклад отримав статус семикласного: у 1926 р. тут навчалось 397 учнів, у 1927 р. – 356.³⁸

Станом на 1929 р. школа мала п'ять власних класних приміщень, у яких функціонувало вісім класів; при закладі діяли дві майстерні та дитячий садок. За даними перепису, у шкільному окрузі проживало 149 хлопчиків і 162 дівчинки; до школи було записано 138 хлопців і 165 дівчат, фактично відвідували заняття по 114 учнів обох статей.³⁹

Напередодні Другої світової війни шкільним навчанням було охоплено практично всіх дітей шкільного віку. Після радянської окупації краю 28 червня 1940 р., унаслідок реалізації пакту Ріббентропа–Молотова, школу реорганізували в початкову з чотирирічним терміном навчання. Учні 1939/40 н.р. перевели на клас нижче, що призвело до різкого зростання наповнюваності перших і четвертих класів та до нетипових переведень учнів із 6-7 класів до четвертого.

Одночасно до навчального процесу було введено російську мову та літературу, а виховна робота зазнала радикальної ідеологічної трансформації: запроваджувалися радянські практики виховання й атеїстичний світогляд. Особливо травматичним для учнів стало примусове переселення німецьких однокласників до Німеччини у 1940 р.

Навчальний план передбачав вивчення рідної та російської мов, арифметики, природничих дисциплін, французької мови, малювання, музики й фізичного виховання. Школа функціонувала як чотирикласна, у ній навчався 121 учень; у навчальний процес було запроваджено кириличну графіку.

Після радянської окупації 1941 р. школа відновила свою діяльність. Директором закладу призначено *Е. І. Гросу-Балайкуцу* (*E. I. Grosu-Balaicuța*). Воєнні умови суттєво вплинули на функціонування школи: внаслідок мобілізації чоловіків на фронт відчувався гострий дефіцит педагогічних кадрів, а рівень відвідування занять помітно знизився. Додаткові труднощі спричиняла нестача транспорту – реквізиція підвід і коней для військових потреб унеможливила

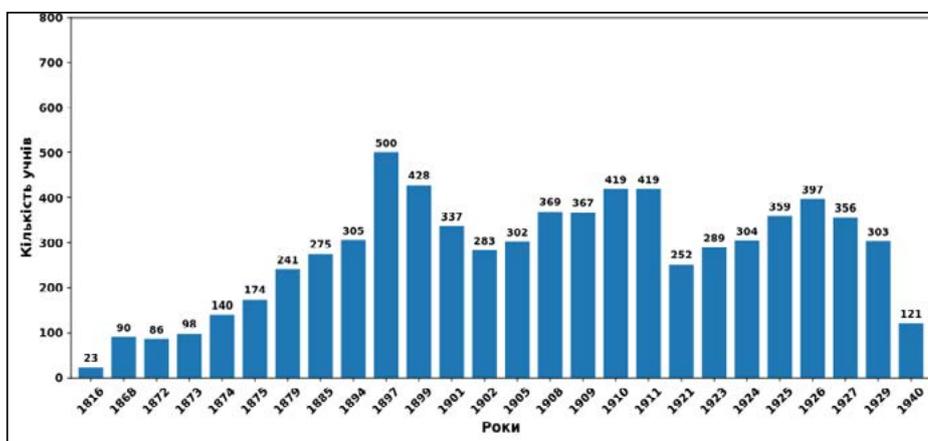
регулярне підвезення дров, що особливо позначалося на опаленні приміщень у зимовий період.

Попри складні обставини навчальний процес тривав до березня 1944 р. У міру наближення фронту значна частина мешканців Роші мігрувала до Румунії, де згодом залишилися й їхні діти шкільного віку.⁴⁰

Невпинне зростання кількості учнів зумовлювало постійну потребу в **розширенні навчальних приміщень**. Після заснування школи у **1816 р.** вона функціонувала в будинку, наданому поміщиком *Г. Думітрескулом*. Перший етап інфраструктурного розширення відбувся у **1839 р.**, коли було зведено двоповерхову будівлю нової школи. Проте вже невдовзі, внаслідок стрімкого зростання учнівського контингенту та збільшення кількості класів, навіть це приміщення виявилось недостатнім, що змусило адміністрацію вдатися до оренди кімнат у приватних будинках.

Архівні матеріали фіксують оренду приміщень у приватному будинку вже у **1896-1897 н.р.**, коли в Рошській школі було відкрито п'ятий клас. Із весни **1909 р.** керівництво школи «Роша І» систематично наголошувало на критичній нестачі навчальних площ: за наявності п'яти основних і трьох паралельних класів школа мала лише п'ять класних кімнат. У зв'язку з цим порушувалося питання або про добудову чотирьох нових приміщень, або про подальшу оренду приватних будинків.

Для розв'язання проблеми Чернівецький магістрат створив спеціальну комісію у складі міського радника *А. Брунштейна* (голова), міського шкільного інспектора *Рафаеля Кайндля*, радника з будівництва *Карла Навратіла*, магістратського комісара д-ра *Й. Шоттенфельда* та директора школи *Ніколас Міхейлеску*. Комісія оглянула будинки *Куцерека* та *Альтмана*, запропоновані для оренди. За результатами обстеження, рекомендовано після відповідної перебудови орендувати будинок *Куцерека* для розміщення двох класних кімнат. Будинок *Альтмана* (№ 217) визнано непридатним для освітніх потреб, хоча перемовини щодо його використання тривали протягом **1909 р.** і завершилися безрезультатно. Водночас зазначимо, що цей будинок упродовж восьми років уже використовувався як допоміжне приміщення школи.

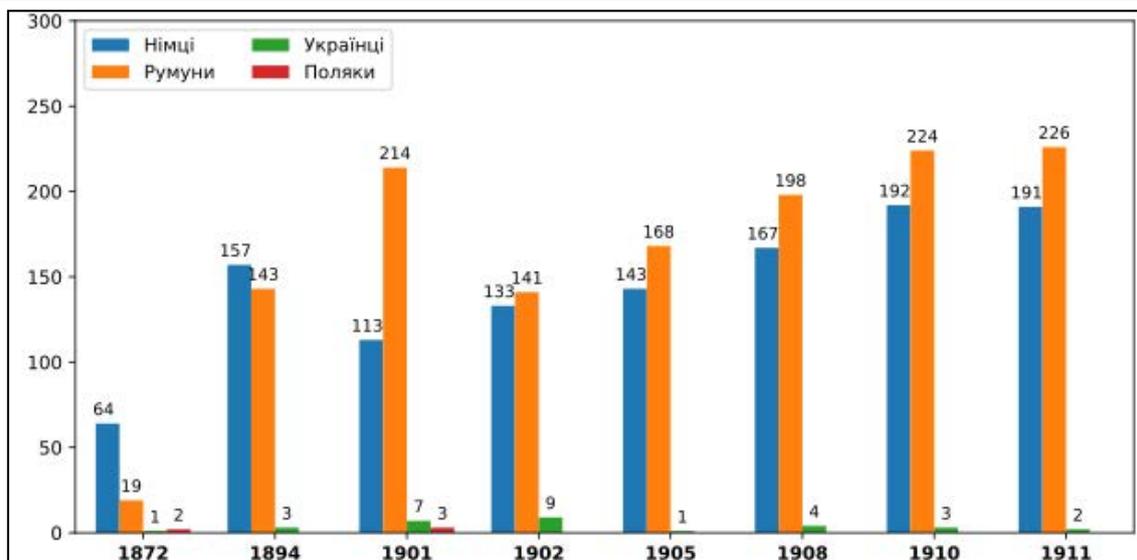

Діаграма № 1. Чисельність учнів Рошської школи (1816-1940)

³⁸ Rendiuc T. Gh., Gorduna-Svijynsca D. M. *Nesecat izvor ...*, op. cit., p. 49-50.

³⁹ *Anuarul învățământului primar din regiunea Cernăuți pe anul 1929 ...*, op. cit., p. 38-43.

⁴⁰ Rendiuc T. Gh., Gorduna-Svijynsca D. M. *Nesecat izvor ...*, op. cit., p. 57-59.

Діаграма № 2. Етнічний склад учнів Рошської школи (роки з фіксованим розподілом)

У 1912 р. керівництво закладу (директор *М. Галлер*) повторно звернулося до Чернівецької шкільної ради з клопотанням про будівництво додаткових класів або відкриття окремої школи. Як альтернативу розглядали придбання будинку № 217, який на той час належав *Теодору Андрусіву*, з подальшим переобладнанням під п'ять класних приміщень; спеціальна комісія навіть підготувала проект його реконструкції. У 1913 р. також велися перемовини щодо оренди будинку № 397 (навпроти школи), що належав *Роману Спірідону*, а згодом перейшов у власність *Філіна Рунцера*.

У міжвоєнний період школі було передано будівлю, розташовану на сучасній вулиці Горіхівській, навпроти військової частини.

1.5. У процесі подальшого розвитку школи у 1969 р. до історичної будівлі було добудовано новий навчальний корпус (архітектор Водяньський). У другій половині ХХ ст. при школі діяв інтернат, у якому в 1950-х рр. проживало близько 70 учнів. Поряд із ним функціонували шкільний розсадник, а також різноманітні навчально-виробничі майстерні, що розширювали можливості практичної підготовки учнів.

У період здобуття Україною державної незалежності в приміщенні школи було започатковано **шкільний музей**, присвячений історії та етнографії передмістя Роші (рис. 4). Його експозиція сформувалася як комплексний осередок збереження локальної культурної спадщини і включала зразки традиційного народного одягу, сакральні пам'ятки (народні ікони), предмети повсякденного побуту, а також інші матеріальні свідчення традиційної культури мешканців Роші. Поруч із музейною експозицією було облаштовано **окреме архівне приміщення**, у якому зосереджувалися документи, фотоматеріали та інші джерела, що відображають історію самої школи та її роль у житті місцевої громади (рис. 5).

Від 1993 р. систематичним вивченням історії та етнографії Роші займається вчителька географії та біології *Корнелія Медвідь*, яка відіграла ключову роль у формуванні музейного зібрання та розвитку краєзнавчого напрямку в освітньому процесі закладу. З 2000 р. вона ініціювала створення в школі гуртка «**Юний краєзнавець**», а згодом – науково-дослідницького гуртка «**Природа рідного краю**». У межах діяльності цих об'єднань спільно з учнями організовувалися польові експедиції до старожилів Роші, під час яких здійснювався збір усних свідчень, фото- та письмових матеріалів з історії поселення, його традиційної культури, звичаїв і обрядів, а також проводилися дослідження природних ресурсів гори Цецина та прилеглої території.

Корнелія Медвідь є авторкою публікацій у місцевій пресі, учасницею міжнародних науково-краєзнавчих експедицій, а її учні-гуртківці щорічно беруть участь у міських та обласних конкурсах і дослідницьких програмах із роботами, присвяченими історії Роші (зокрема «Моя земля – земля моїх батьків», «Моя Батьківщина – Україна», «Юний дослідник» та ін.).

На початку ХХІ ст. школа стала розвиненим освітнім комплексом: загальна площа закладу становила **3200 м²**, тут функціонували **12 навчальних кабінетів**, класи початкової школи, актовий та спортивний зали, їдальня, **дві навчальні майстерні**, медичний кабінет, учительська, а також адміністративні приміщення. Така інфраструктура забезпечувала не лише повноцінний навчальний процес, а й можливість реалізації позакласної, дослідницької та виховної роботи.

До 2025 р. заклад функціонував як **11-річна загальноосвітня школа № 10**, а з 2025 р. у межах загальнодержавної реформи середньої освіти його було реорганізовано в **міську гімназію № 10** з **дев'ятирічним терміном навчання**, що засвідчує новий етап інституційного розвитку школи та водночас спадкоємність її освітньої, культурної й краєзнавчої місії (рис. 6).

Рис. 1. Частина школи № 10 (Роша), збудованої у 1839 р. Фото I полов. XX ст.
Джерело: Музей Чернівецької міської гімназії № 10.

Рис. 2. Добудована будівля школи. Сьогодні – Чернівецька міська гімназія № 10. 2025 р.
Фото А. Мойсея.

Рис. 3. Чернівецька міська гімназія № 10. Сучасний вигляд (2025 р.).
Фото А. Мойсея.

Рис. 4. Музей Чернівецької міської гімназії № 10 (2025 р.).

Фото зроблене під час історико-етнографічних досліджень.

Рис. 5. Історичний архів Чернівецької міської гімназії № 10 (2025 р.)

Фото зроблене під час історико-етнографічних досліджень.

Рис. 6. Сучасний педагогічний склад Чернівецької міської гімназії № 10 (2020-ті рр.).

Фото передано дирекцією гімназії.

II. ШКОЛА В МОНАСТИРИСЬКІЙ (1872)

Однокласну комунальну народну школу в Монастириській було засновано згідно з постановою Чернівецької міської ради від **25 квітня 1872 р.** Першим директором призначено вчителя **Йоганна Микитовича (Johann Mikitowicz)**. Викладання релігії здійснювали: римо-католицької – **Михайло Пьотровський (Michael Piotrowski)**, православної – парафіяльний кооператор **Теодор Полоник (Theodor Polonik)**. Уже **1 квітня 1873 р.** школу розширено до двокласної; другим учителем став **Матіаш Кантемір (Mathias Kantemir)**, який працював до 1874 р.

Після переведення **Й. Микитовича** до Кіцманя у **1874 р.** керівництво школою перебрав **Захарій Майєран (Zacharias Majeran)**. У **1874-1875 н.р.** школу відвідували **94 учні**, а подальше зростання контингенту спричинило кадрові зміни та інфраструктурний розвиток. У **1876-1877 рр.** у школі працював **Петро Пітей (Peter Pitey)**, згодом переведений до Роші; його наступником став **Григорій Льницький (Gregor Pniski)**. **8 жовтня 1876 р.** заклад урочисто переїхав до новозбудованої власної шкільної будівлі. 1877 р. вчителя **Йозефа Бараша (Josef Barasch)** затвердили юдейським релігійним учителем.

На початку **1879-1880 н.р.** у зв'язку зі зростанням кількості учнів було відкрито тимчасовий третій клас. Важливою подією стало **освячення шкільного прапора 12 вересня 1880 р.**, придбаного громадою на згадку про відвідини Чернівців імператором Францом Йосифом I.

Інспекція **1880 р.**, проведена крайовим інспектором **Вільгельмом Вислужилом**, зафіксувала складну санітарну ситуацію: протягом року від дифтерії померли **10 учнів**. Попри це, восени **1880 р.** школу відвідували вже **233 учні**, а в **1881-1882 н.р.** – **255**, що зумовило відкриття четвертого класу. Відповідно до нової організаційної структури, школа функціонувала як чотирикласний заклад із посадами старшого вчителя, двох учителів та одного підучителя. У **1883 р.** перший клас було поділено на дві паралельні групи.

У **1883 р.** директором школи став старший учитель **Еміль Попович (Emil Popowicz)**. Наприкінці 1880-х рр. педагогічний колектив включав **Еміля Поповича, Григорія Никоровича (Gregor Nikorowicz), Йоганна Веренки (Johann Werenka), Мальвіну Паславську (Malvine Paslawska)** (померла у 1891 р.) та **Розу Зауєрквелль (Rosa Sauerquell)** (звільнилась у 1891 р.), а з **1890 р.** – також **Міхая фон Геллера (Michael von Galer)**. Викладання релігії здійснювали представники різних конфесій, що відповідало багатоконфесійному складу учнів. Після катехита **Михайла Литвиновича (Michael Litwinowicz)** викладання греко-католицької релігії перебрав парафіяльний кооператор **Афанасій Левінський (Athanasius Lewinski)**; після катехита **Теодора Добоша (Theodor Dobosch)** викладання православної релігії

у **1893 р.** перейшло до парафіяльного кооператора **Самуїла Савчука (Samuil Sauciuc)**, а згодом – до парафіяльного кооператора **Петра Попеску (Petru Popescu)**. Римо-католицьке викладання у **1893 р.** перейняв **о. Карл Ноннаст (Karl Nonnast)**.

На початку **1891-1892 н.р.** до Монастириської школи було прийнято **270 учнів** (148 хлопців і 122 дівчини), з яких **131** були римо-католиками, **39** – греко-католиками, **72** – православними та **28** – юдеями. За рідною мовою переважали **німці (154)**, далі – **русини (77)**, **румунни (33)**, **поляки (5)** і **чех (1)**.

Розпорядженням міністра культів та освіти від **11 вересня 1891 р.** старшого вчителя **Еміля Поповича** було підвищено до посади окружного інспектора Серетського шкільного округу. Відповідно до постанови міської шкільної ради від **9 січня 1892 р.**, керівництво школою доручено вчителю **Миколі Тарасевичу (Nikolaus Tarasiewicz)**. Після його призначення окружним інспектором Кимпулунзького округу управління школою у **1894 р.** перебрав **Максиміліан Кайндль (Maximilian Kaindl)** – знаний на той час педагог і публіцист. Його діяльність збіглася з модернізацією навчально-матеріальної бази: на шкільному подвір'ї з'явилися гімнастичні прилади та спортивний інвентар.

Чисельність учнів і надалі зростала. У **1893-1894 н.р.** школу відвідували **306 учнів** (180 хлопців і 126 дівчат), серед яких **149** були римо-католиками, **30** – греко-католиками, **109** – православними, **1** – євангеліком і **17** – юдеями. За мовно-національною ознакою домінували **німці (154)**, **румунни (95)** та **русини (47)**. У **1896 р.** кількість учнів зросла до **366**, а у **1898 р.** – до **484**; того ж **1896 р.** було відкрито **п'ятий клас**.⁴¹

Наприкінці 1890-х рр. у школі викладали такі вчителі: **Кайндль Макс., Варенка Іван, Геллер Мих., Попескул Аспазія, Мушка Людвіка, Кисілевська М., Фішер Нухем, Безплітний Ник., Аберле Людв., Фрідман Отілія**.⁴²

На початку ХХ ст. народна школа в Монастириській була розширена до **шестикласної**; директором залишався **Максиміліан Кайндль**, мовою навчання була **німецька**, тоді як **українська, румунська та польська** викладалися як окремі предмети.

Статистичні дані за **1901 р.** засвідчують, що школа в Монастириській була однією з найбільших серед передмість Чернівців і налічувала **558 учнів**, з яких **298** – німці, **170** – українці, **49** – румунни та **41** – поляк.⁴³

Важливим етапом стало розширення шкільного приміщення: у **1902 р.** введено в експлуатацію новий флігель із **чотирма класними кімнатами, кабінетом навчальних засобів, канцелярією та допоміжними приміщеннями**. У **1902-1903 рр.** православну релігію викладав **Захарій Перчик (Zacharie Percec)**, а римо-

⁴¹ Wotta Josef. Die 5 klassige Volksschule in Manasteriska ..., op. cit., p. 65-73.

⁴² Ilustrovaniy pravoslavniy calendar ..., op. cit., p. 29.

⁴³ Deșteptarea, 1901, 11/24 martie.

католицьку – **о. Бернард Герман (Bernhard Hermann)**, який замінив **о. Антона Августина (Anton Augustyn)**.

За даними преси, у **1905 р.** у школі навчався **401 учень: 216 німців, 85 українців, 50 румунів і 50 поляків.**⁴⁴

У міжвоєнний період школа функціонувала як **семикласний навчальний заклад**. Згідно з Щорічником початкової освіти в Чернівецькій області за 1929 р., вона мала **вісім власних класних кімнат для 15 класів**, столярську, картонажну й кравецьку майстерні, а також дитячий садок із трьома групами. Педагогічний колектив був численним і багатопрофільним, що відповідало масштабам закладу.

До школи записалося **240 хлопців і 217 дівчат**, відвідували – **209 хлопців і 190 дівчат**. У дитячий садок записалося **102 хлопці і 98 дівчат**, відвідували – **52 хлопці і 54 дівчини**.

Педагогічний колектив був численним: **Попеску Євген (Popescu Eugen)** – директор, **Попеску Ема (Popescu Ema)**, **Клайн Анатолій (Clain Anatolie)**, **Палагян Іоан (Palaghian Ioan)**, **Корвін Сідонія**

(**Corvin Sidonia**), **Русу Артемизія (Rusu Artemisia)**, **Сербу Вірджинія (Serbu Virginia)**, **Дімітріук Мінодора (Dimitriuc Minodora)**, **Турущанко Анна (Turuschanko Ana)**, **Кавуля Георгій (Cavulea George)**, **Жекнер Ольга (Jekner Olga)**, **Жекнер Фрідерік (Jekner Frideric)**, **Авербах Лазар (Auerbach Lazar)**, **Твардовські Марія (Tvardovschi Maria)**, **Колумбус Ольга (Columbus Olga)**, **Ебергарт Елена (Eberhart Elena)**, **Лемперт Роза (Lempert Rosa)**, **Губшер Куне (Hubscher Chune)**, **Корвін Веспасіан, священник (Corvin Vespasian)**, **Казієвич Вікторія (Cazievici Victoria)**, **Лоджіган Марія (Logigan Maria)**, **Дунік Габрієла (Dunic Gabriela)**, **Бужор Теодор (Bujor Teodor)**, **Вачук Глікерія (Vaciuc Glicheria)**, **Мітрік Наталія, майстриня (Mitric Natalia).**⁴⁵

У **1942 р.** директор школи в Монастирищі **Костянтин Келя** звернувся до керівництва з проханням збудувати для школи вуличний туалет; план і кошторис додано до справи. Технічний відділ оцінив будівництво у **110 тис. леїв**; примар затвердив проєкт, однак результати ліцитації залишилися невідомими.⁴⁶

III. ШКОЛА В РОШІ-ЦЕЦИНІ (1888)

Формування шкільної мережі в Роші-Цецині (Пояна-Роша) наприкінці XIX ст. було зумовлене **структурною кризою народної освіти в передмісті Роша** та тривалими дебатами в міській раді Чернівців щодо доступності навчання для дітей з віддалених районів. Питання відкриття окремої школи в Пояні-Роші систематично порушувалося з кінця 1880-х рр., що свідчить про усвідомлення міською владою демографічних змін і зростання учнівського контингенту.

Ключовим етапом цих дискусій стали дебати на засіданні міської ради від **22 квітня 1890 р.**, опубліковані в газеті «*Bukowinaer Nachrichten*» під назвою «*Czernowitz. – Debatten über den Ausbau der Volksschule in Rosch und Errichtung einer Filialschule in Pojana-Rosch*» (1890, № 47, 27 квітня, с. 2-3). У ході обговорення наголошувалося, що значна кількість дітей з Пояні-Роші (район сучасної вул. Вижицької) змушена долати великі відстані до Рошської школи, що негативно позначалося на відвідуваності та умовах навчання.

Водночас дебати зафіксували **критичний стан Рошської школи**: у класах, розрахованих на 40 учнів, навчалось до 60 дітей, що суперечило § 3 закону про народні школи. За цих умов III та V секції міської ради ініціювали як розширення Рошської школи на два класи, так і відкриття філіальної школи в Пояні-Роші. Магістрат доручив будівельному управлінню підготувати проєкт кам'яної шкільної будівлі для школи з кошторисом **7000 флоринів**; у розгляді питання активну участь брав міський радник **Камінський**.

Навчальний заклад було засновано у **1888 р.** Навчальний процес здійснювався у двох власних і одному

орендованому класному приміщенні; діяло чотири класні групи, ще одна функціонувала в дитячому садку. До школи записалося 74 хлопці та 93 дівчини, однак фактично відвідували її 45 хлопців і 53 дівчини (рис. 7).

Директором школи працював **Дулгеру Александру (Dulgheru Alexandru)**. Педагогічний колектив був нечисленним і складався з **Дулгеру Юліани (Dulgheru Iuliana)**, **Шмідта Йосифа Г. (Schmidt Iosif G.)**, **Бордіан Глікерії (Bordian Glicheria)**, **Хлушку Аврори (Hluscu Aurora)**. До навчального процесу залучалися також учителі з інших шкіл, зокрема **Чернушка Іон (Cernuşca Ion).**⁴⁷

Після тривалих дебатів 1 вересня **1891 р.** у Роші-Цецині відбулося розширення румунської народної школи до трикласної. Того року в ній навчалось 180 учнів: за конфесією – 1 римо-католик, 175 православних і 4 юдеї; за національністю – 2 німці та 178 румунів.⁴⁸ Згідно з постановою крайової шкільної ради від 29 липня 1891 р. керівництво школою було доручено **Тітусові Козаку (Titus Kozak, нар. 10 вересня 1861 р., Чернівці)**, який у короткий термін реорганізував заклад у чотирикласну школу. Помічником учителя працював **Василь Скрипнічук (нар. 5 жовтня 1872 р., Роша)**, а релігію викладав священник **Григорій Гостюк**.

Згідно з даними за **1894 р.**, у школі навчалось 157 дітей (89 хлопчиків і 66 дівчаток), з яких 146 були румунами, 9 – німцями та 2 – євреями. У чернівецькій газеті «*Deşteptarea*» за **1901 р.** опубліковано статистичні відомості про мовний склад учнів: 9 німців, 135 румунів і 2 українців (усього 146 учнів).⁴⁹

⁴⁴ *Bukowinaer Post*, 15 Jänner 1905, p. 1.

⁴⁵ *Anuarul învăţământului primar din regiunea Cernăuţi pe anul 1929 ...*, op. cit., p. 38.

⁴⁶ DACHO, F. 43, O. 6, Spr. 2931.

⁴⁷ *Anuarul învăţământului primar din regiunea Cernăuţi pe anul 1929 ...*, op. cit., p. 38-43.

⁴⁸ Ungureanu Const. *Învăţământul primar ...*, op. cit., p. 223, 264-266.

⁴⁹ *Deşteptarea*, 1901, 11/24 martie.

За дослідженнями К. Унгуряну, чисельність учнів у Роші-Цецині становила: у 1900 р. – 95 осіб (92 румуни); у 1906 р. – 93 особи (92 румуни), у 1913 р. – 180 осіб (178 румунів).⁵⁰

У 1939 р. було підготовлено проект будівництва нового приміщення школи в Пояні-Роші. Технічний відділ оцінив його в 1800 000 леїв і подав на затвердження до примаря; опис робіт і кошторис видатків додавалися. Було оголошено ліцитацію, однак її неодноразово переносили через відсутність конкуренції. Подальша реалізація проекту залишається невідомою у зв'язку з початком Другої світової війни.⁵¹

Після завершення війни школа в Роші-Цецині продовжила функціонувати; водночас радянська влада експропріювала будинок поміщика *Безучка*, розташований наприкінці сучасної вул. Вижицької (рис. 8).

Сьогодні жодна з цих будівель не використовується за освітнім призначенням. Перша будівля перебуває у стані реконструкції: здійснювалися спроби її переобладнання під ресторанно-готельний комплекс, однак на теперішній час вона залишається незадіяною. Друга будівля використовується як житлова – під приватні квартири.

Рис. 7. Сучасний стан будівлі, в якій функціонувала школа в Роша-Цецині (2024).

У наш час була зроблена спроба переобладнати її під ресторанно-готельний комплекс. Фото А. Мойсея.

Рис. 8. Колишня будівля школи на Роші-Цецині, експропрійована радянською владою у поміщика Безучка після завершення Другої світової війни.

Історико-етнографічні дослідження, 2025 р.

⁵⁰ Ungureanu Const. *Învățământul primar ...*, op. cit., p. 197, tabl. № 25.

⁵¹ DACHO, F. 43, O. 1, Spr. 8735.

IV. ШКОЛА В РОШІ-СТИНЦІ (1899)

(Школа в Роші-Стинці; з 1944 р. – школа № 17; з 2025 р. – Чернівецька гімназія № 2)

Історія школи в Роші-Стинці розпочинається з ухвали міської ради Чернівців від 7 березня 1899 р., якою було вирішено відкрити в цій місцевості однокласну шкільну експозитуру для румунських дітей шкільного віку. Розпорядженням крайової шкільної ради № 4858 від 24 вересня 1899 р. експозитуру було підпорядковано школі в Манастириській.

Навчання розпочалося 1 жовтня 1899 р. в орендованих приміщеннях. У 1899-1900 н.р. тимчасовим підучителем, а згодом і завідувачем школи призначено *Ніколая Бесплітнього* (*Nikolaus Besplitnei*). У 1902 р. до школи було відряджено вчителя *Євгена Попеску* (*Eugen Popescu*), якого в 1903 р. перевели до школи Роша I, а в 1904 р. – повернули назад. Мовами навчання були німецька та румунська.

У чернівецькій газеті «Deșteptarea» за 1901 р. опубліковано статистичні дані щодо складу учнів за рідною мовою: школа в Роші-Стинці налічувала 112 учнів – 35 німців, 84 румуни, 2 українці та 1 поляк.⁵² У 1902 р. у школі навчалася 61 дитина, у 1903 р. – 41, у 1905 р. – 33, у 1906 р. – 35 (33 румуни та 2 українці).

Новий етап у розвитку закладу розпочався у 1908 р., коли навчання було перенесено до **новозбудованої шкільної будівлі** (рис. 9). До її спорудження активно долучилися місцеві мешканці – *Василь Хованець* (*Vasile Hovanef*), *Міхай Данилюк* (*Mihai Daniliuc*), *Георгій Гордуна* (*Gheorghe Gorduna*) та ін. 28 вересня 1908 р. школа прийняла 247 учнів (124 хлопчики та 123 дівчинки). Навчання велося румунською та німецькою мовами. Серед учителів згадуються *Васіле Скрипнічук*, *Іон Палаган*, *Теодор Кожокару* та *Ніколає Чернушка*.⁵³

У 1909 р. у школі навчалася 202 учні, з яких 18 були німцями та 9 – українцями, решта – румуни. Станом на 1911 р. це була румунська чотирикласна школа. Директором працював *Васіле Скрипнічук*, а шкільним хором керував учитель *Теодор Кожокару*. Контингент становив 233 учні (2 римо-католики, 230 православних і 1 юдей; 2 німці та 210 румун).⁵⁴ У 1913 р. – 233 учнів (231 румун, 2 німці).⁵⁵

У серпні 1911 р. на засіданні магістрату було повідомлено про появу значних тріщин у стінах шкільної будівлі. Для обстеження створено комісію, яка встановила, що осідання ґрунту було спричинене наявністю ставка або заболоченої ділянки між терасою школи та вулицею. Магістрат ухвалив провести укріплення цокольної частини методом анкеровки та здійснити осушення ставка. Витрати сягнули 1700 крон і були покриті з міського бюджету.⁵⁶

У 1912-1914 рр. тривали заходи з поліпшення матеріальної бази школи. Керівництво здійснило переобладнання колишньої канцелярії на класну кімнату з метою забезпечення одночасного ранкового навчання в усіх класах. Канцелярію перенесли до приміщення колишньої кухні в квартирі директора. Оскільки меблі у школі були, додатково закупили лише подіум, кафедру, учительський стіл і термометр, а також пофарбували приміщення і встановили вивіски.⁵⁷

Згідно з архівними матеріалами, у 1913-1915 рр. школа в Роші-Стинці мала чотири опалювані класні кімнати різної площі (дві – 11 × 7 м, одну – 7,85 × 7 м, одну – 7 × 4 м), канцелярію (5 × 3 м) та коридор довжиною 17,7 м.⁵⁸ У 1914-1915 рр. директором школи був *Георгій Урсуляк*.

В архівних матеріалах збереглися фрагментарні, проте показові відомості, що дають змогу реконструювати повсякденне функціонування шкіл передмість Чернівців у міжвоєнний період. Так, у 1922-1923 н.р. порушувалося питання оренди приміщення для школи в передмісті Роша-Стинка. Велися переговори з *Міхаєм Кіселіце* (*Mihai Chiseliță*) щодо оренди найбільшої кімнати в його будинку з місячною оплатою 300 леїв. На 1923-1924 н.р. обговорювалася оренда кімнати в будинку вчителя *Георгія Іліки* (*Ilica Gheorghe*, Роша-Стинка № 1603) строком на 18 місяців. Власник вимагав попереднього надання коштів для ремонту приміщення, однак станом на 10 березня 1924 р. кошти так і не були виділені, попри неодноразові звернення до примарії (12 разів). Домовленості досягнуто не було. У листуванні *Георгія Іліки* наголошувалося, що школа в Роші-Стинці мала п'ять класів, але лише дві класні кімнати, що підтверджували й шкільні інспектори *І. Клонга* та *Т. Кожокару*.⁵⁹

У 1926-1927 рр. тривало службове листування у справі камердинера (прибиральника) школи *Іоана Мораріу* (*Morariu Ioan*). Директор школи *Васіле Гирбу* (*Gârbu Vasile*) наполягав на його звільненні через аморальну поведінку та неналежне виконання обов'язків. Сам *І. Мораріу* клопотав про поновлення на посаді, водночас скаржився на низьку оплату праці (50 леїв). У 1926 р. його звільнили.⁶⁰

Згідно зі статистичними даними за 1929 р., школа в Роші-Стинці мала три власні класні кімнати, у яких навчалася п'ять навчальних груп; для дитячого садка була відведена окрема кімната. До школи було записано 94 хлопці та 91 дівчинка, а фактично відвідували заняття 70 хлопців і 55 дівчат. Педагогічний колектив

⁵² *Deșteptarea*, 1901, 11/24 martie.

⁵³ <http://lyberti.com/la-scoala-de-la-rosa-stanca-stiinta-de-carte-incepe-de-la-abecedarul-romanesc-fotoreportaj-in-stil-retro/>

⁵⁴ *Școala poporului*, Cernăuți, 1911, N 57, 31 decembrie.

⁵⁵ Ungureanu Const. *Învățământul primar ...*, op. cit., p. 197, tabl. № 25.

⁵⁶ DACHO, F. 39, O. 1, Spr. 5460.

⁵⁷ DACHO, F. 39, O. 1, Spr. 5810.

⁵⁸ DACHO, F. 39, O. 1, Spr. 5518.

⁵⁹ DACHO, F. 43, O. 1, Spr. 1225.

⁶⁰ DACHO, F. 43, O. 1, Spr. 2703.

складався з **Гирбу Васіле** (*Gârбу Vasile*) – директор, **Косташа Нестора** (*Costaş Nestor*), **Бордіана Васілія** (*Bordian Vasile*), **Іліки Георгія** (*Ilica Gheorghe*), **Зеленецького Алексія** (*Zelenețchi Alexie*), **Косташи Марії** (*Costaş Maria*).⁶¹

У заявах мешканців Роші-Стинки, поданих у межах програм озеленення та відновлення деградованих лісових ділянок, неодноразово наголошувалося на необхідності заліснення урочища «Пагорб Стинки» з метою захисту початкової школи від зсувних процесів. В одному з документів зазначалося, що школа, збудована ще до Першої світової війни, вже зазнавала ґрунтової перебудови фундаменту за значні кошти примарії, однак першопричину зсувів усунути не вдалося.⁶²

Рішенням технічного відділу примарії від 16 квітня 1938 р. початковій школі було безоплатно надано земельну ділянку площею 1000 м² поблизу читального кабінету в Пояна-Роші для заснування розсадника. Пропозицію погодив примар, однак уже 12 квітня 1940 р. тимчасову ділянку було вилучено.⁶³

Після радянської окупації Північної Буковини (1940-1941) румунська адміністрація у 1943 р. провела інвентаризацію комунального майна в передмісті Роша. Завдяки цим матеріалам зберігся детальний опис школи

в Роші-Стинці. Згідно з ситуативним планом (рис. 10), будівлю споруджено у 1908 р.; вона складалася з підвалу та партеру. У підвалі було сім приміщень (чотири погребі, кухня, майстерня та коридор); фундамент кам'яний, стіни цегляні, перекриття склепінчасті з цегли та бетону на залізних балках. Партер налічував одинадцять приміщень: три класні кімнати, кабінет директора, канцелярію, санітарні приміщення та коридори. Підлоги, вікна, двері та покрівля перебували в задовільному або доброму стані; опалювальні печі вимагали ремонту. При школі також існували склад, курник, стайня, шопа, криниця, подвір'я з бруківкою, город, частково зруйнована огорожа та фруктовий сад із 78 деревами віком від 10 до 40 років.⁶⁴

Після Другої світової війни навчальний заклад було реорганізовано та надано номер 17; школа й надалі функціонувала з **румунською мовою викладання**. До 1961 р. вона мала статус **семикласної**, а від 1961 р. – **восьмикласної** школи. На сучасному етапі заклад налічує **вісім навчальних класів**, має **спортивну залу, зал для урочистостей, бібліотеку та їдальню**, що забезпечує повноцінний освітній процес.

У 2025 р. школу реорганізовано в **Чернівецьку гімназію № 2**. Директоркою закладу є **Людмила Пушкарьова** (*Ludmila Pușcariova*).

Таблиця № 2

Директори школи в Роші-Стинці (школи № 17; Чернівецької гімназії № 2)

№	ПІБ директора	Роки атестації в документах / роки роботи на посаді	№	ПІБ директора	Роки атестації в документах / роки роботи на посаді
1	Ніколай Бесплітний / Nikolaus Besplitnei	1899–1900 н. р.	10	Штефан Лазарович / Ștefan Lazarovici	1970–1974
2	Васіле Скрипнічук / Vasile Scărânciuc	1908	11	Василь Лаю / Vasile Laiu	1974–1976
3	Георгій Урсуляк / Gheorghe Ursuleac	1914–1915 рр.	12	Григорій Губляк / Grigore Gubleac	1976–1979
4	Васіле Гирбу / Gârбу Vasile	1926–1929 рр.	13	Емануїл Цінтіле / Emanuel Țintilă	1979–1982
5	Анна Бубеник / Ana Bubenic	1935–1944	14	Домніка Гордуна-Свіжинська / Domnica Gorduna-Svijinsca	1982–2002
6	Думітру Стинковий / Dumitru Stincovăi	1945–1948	15	Александр Руснак / Alexandru Rusnac	2002–2007
7	Міхай Кашин / Mihai Cașin	1948–1963	16	Павел Козма / Pavel Cozma	2007–2014
8	Василь Черкез / Vasile Cerchez	1963–1965	17	Людмила Пушкарьова / Ludmila Pușcariova	з 2014
9	Володимир Глуговський / Vladimir Glugovschi	1965–1970			

Рис. 9. Будівля школи в Роша-Стинці, заснована у 1908 р.; сьогодні – Чернівецька гімназія № 2. Фото поч. XXI ст. Джерело: «Libertatea Cuvântului», 28 februarie 2020.

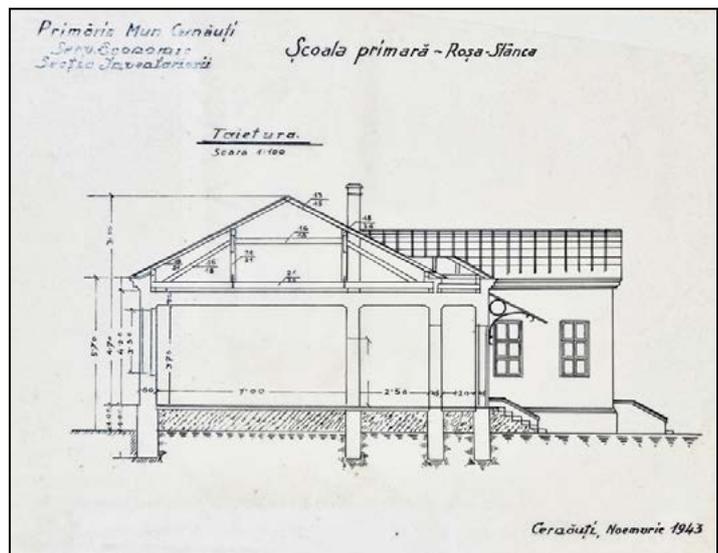
⁶¹ *Anuarul învățământului primar din regiunea Cernăuți pe anul 1929 ...*, op. cit., p. 38-43.

⁶² DACHO, F. 43, O. 1, Spr. 6823.

⁶³ DACHO, F. 43, O. 1, Spr. 8557.

⁶⁴ DACHO, F. 43, O. 6, Spr. 12722.

Рис. 10. План-схема школи Роша-Стинка. Відділ інвентаризації міської ради (1943 р.).
Джерело: ДАЧО, Ф. 46, Оп. 6, Спр. 12722.

V. НІМЕЦЬКА ШКОЛА (1902) ПОБЛИЗУ КАВАЛЕРІЙСЬКИХ КАЗАРМ (1902) (РОША-II; школа № 8; Чернівецька гімназія № 8)

Німецьку комунальну народну шестикласну школу поблизу кавалерійських казарм у Роші (нині – вул. Держика, 22) було відкрито 13 вересня 1902 р. Першим директором закладу став *Міхаель Сцелтес*. Мовою навчання була німецька, а українська, румунська та польська викладалися як окремі предмети.

План будівництва народної школи поблизу кавалерійських казарм було затверджено міською

школьною радою ще 28 березня 1899 р. Однак у зв'язку з розширенням школи в Манастирській міській магістрат відклав реалізацію проєкту до 1902 р., водночас істотно його доопрацював: заклад мав стати семикласним, включати канцелярію, учительську та квартиру для вчителя з метою розвантаження інших навчальних установ передмістя. До 1918 р. школа функціонувала як заклад із німецькою мовою навчання (рис. 11).

Рис. 11. Будівля школи Роша II, заснована у 1902 р.; сьогодні – Чернівецька гімназія № 8. Фото 2025 р.

Джерело: <https://chr8.school.org.ua>

У 1905 р. у школі навчалось 305 учнів, з яких 210 німців, 11 румунів, 68 українців і 16 поляків (*Bukowinaer Post*, 15 Jänner 1905, p. 1).

Офіційна статистика початкових шкіл Роші за 1913 р. фіксує 380 учнів, серед яких за конфесійною належністю: 279 римо-католиків, 24 греко-католики, 17 православних, 29 євангелістів і 31 юдей; за національністю – 330 німців, 8 румунів, 30 русинів і 12 поляків.

У міжвоєнний період школу було реорганізовано в семилітній навчальний заклад із румунською мовою

викладання; заняття впродовж цього часу проводилися у дві зміни.

Статистичні матеріали за 1929 р. дають змогу детально охарактеризувати діяльність школи. Заклад мав 7 власних приміщень і 12 класних комплектів; майстерні були відсутні, для дитячого садка використовувалися 2 кімнати. До школи було записано 308 хлопців і 303 дівчини, з яких заняття відвідували 224 хлопці та 192 дівчини. У дитячому садку налічувалося 114 хлопчиків і 113 дівчаток; заклад відвідували відповідно 41 і 47 дітей.

Навчальну й виховну роботу з учнівським колективом проводили: **Кожокару Теодор** (*Cojocaru Teodor*) – директор, **Кожокару Стефанія** (*Cojocaru Ștefania*), **Бучевські Гортензія** (*Bucevschi Hortensia*), **Гофманн Альма** (*Hofmann Alma*), **Колумбус Іоан** (*Columbus Ioan*), **Зеглін Август** (*Zeglin August*), **Месснер Вілгельм** (*Messner Wilhelm*), **Неуманн Лоренц** (*Neumann Lorenz*), **Кандель Густав** (*Kandel Gustav*), **Коттек Віктор** (*Kottek Victor*), **Шік Рудольф** (*Schick Rudolf*), **Гакман Лідія** (*Hacman Lidia*), **Білобрам Марія** (*Bilobram Maria*), **Лорбер Адела** (*Lorber Adela*), **Орловські Клотільда** (*Orlowschi Clotilde*), **Іванович Елена** (*Ivanovici Elena*), **Бек Антон** (*Bec Anton*), **Рушак Сімон** (*Rușeac Simion*), **Штефанеску Аре́та** (*Ștefanescu Areta*).⁶⁵

Після радянської окупації 1940-1941 рр. румунська адміністрація у 1943 р. здійснила інвентаризацію комунального майна передмість Чернівців, що дає змогу реконструювати стан школи в цей період. Заклад розміщувався на вулиці митрополита Сильвестра, що підтверджується ситуативним планом. Згідно з описом, будівля, зведена у 1880 р., складалася з підвалу, партеру та одного поверху й вирізнялася імпозантним виглядом, домінуючи на підвищенні в центральній частині передмістя поблизу головної дороги.

Фундамент будівлі був кам'яним, стіни – з каменю та цегли; зовнішні фасади пофарбовані, хоча місцями потребували оновлення штукатурки. Підвальне приміщення складалося з однієї кімнати, що використовувалася як пивниця для дирекції. Партер і поверх включали загалом 15 приміщень: класні кімнати, канцелярію, квартиру директора та санітарні вузли. Підлога в основних приміщеннях була дерев'яною (ялина) й перебувала в доброму стані, у коридорах і туалетах – з кам'яних плит і бетону. Висота стін у партері сягала 3,15 м. Опалення здійснювалося цегляними печами, більшість з яких потребували ремонту; у квартирі директора функціонували дві теракотові печі. Покрівля з оцинкованої бляхи перебувала в належному стані.

Окремо був диспансер з трьох приміщень. Господарський комплекс включав стайню, склад і кухню (1880 р.), а також шопу, криницю та вигрібний туалет із бетонною ямою. Двір був вимощений камінням і бетоном; огорожа довжиною 258 м складалася з дубових стовпів і дощок. На території школи обліковувалося 154 фруктові дерева віком від 5 до 60 років і п'ять нефруктових дерев.⁶⁶

Школа Роша II функціонувала як німецька народна школа до 1936 р., а в 1943 р. після репатріації німецького населення з Роші набула статусу

румунської. Політичний контекст цих трансформацій ґрунтовно проаналізував **Еккерхарт Лебу́тон**. За його даними, в австрійський період із 537 народних шкіл Буковини лише 81 мала німецьку мову навчання, тоді як 185 – румунську, 214 – руську (українську), 12 – польську й 5 – угорську; понад 30 шкіл функціонували з подвійною або потрійною мовою викладання. Після початку планомирної румунізації шкільництва у 1923 р. вже за рік залишилася лише 31 школа з німецькою мовою навчання, а в 1928 р. існувала лише одна державна німецькомовна народна школа – у передмісті Чернівців Роші II, під керівництвом румунського директора. Як зауважував Лебу́тон, «для євангельської церкви румунізація шкільництва означала початок кінця євангельської церкви в цьому регіоні».⁶⁷

Підрахунки чернівецького історика **Сергія Оса́чука** дещо відрізняються за абсолютними показниками, однак підтверджують загальну тенденцію: з 73 німецьких державних народних шкіл у 1919 р. залишалось 64, у 1922 р. – 47, у 1924 р. – 22, а в 1928 р. – лише одна школа в передмісті Чернівців Роші.⁶⁸

Після звільнення Буковини Червоною армією у квітні 1944 р. заклад остаточно реорганізовано в школу з українською мовою навчання. У 1949-1950 навчальному році тут діяло 10 класів, у яких навчалось 273 учні.

Відповідно до рішення Чернівецького облвиконкому № 131 від 14 травня 1959 р. «Про зміцнення зв'язку школи з життям та подальший розвиток системи освіти в області» семирічну школу було реорганізовано у восьмирічну трудову політехнічну загальноосвітню школу № 8. Власних навчально-виробничих майстерень заклад не мав, тому трудове навчання здійснювалося на базі майстерень середньої школи № 25.

У 1969 р. було завершено добудову школи: вона налічувала 14 класних кімнат, кабінети фізики та хімії, кабінет технічних засобів навчання, кабінет домоводства, спортивний і актовий зали, їдальню, кухню та бібліотеку; збудовано слюсарну й столярну майстерні та котельню. Відтоді заклад забезпечував повну середню політехнічну освіту з елементами професійної підготовки.

У 2025 р. школу реорганізовано в **Чернівецьку гімназію № 8**; директоркою закладу є **Ірина Савчук**.

Received: 3.11.2025

Advance Access Published: December, 2025

© A. Moysey, 2025

⁶⁵ Anuarul învățământului primar din regiunea Cernăuți pe anul 1929 ..., op. cit., p. 38-43.

⁶⁶ DACHO, F. 4, O. 6, Spr. 12727.

⁶⁷ Eckehart Lebouton, «Die Evangelische Pfarrgemeinde A. B. Czernowitz zwischen den beiden Weltkriegen», *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich*, Hauptteil, 1968, Zeitschrift. Wien – Leipzig, 1968, s. 8.

⁶⁸ *Bukovyna 1918-1940 rr.: zovnishni vplyvy ta vnutrishnii rozvytok (materialy i dokumenty)* [Bukovina, 1918-1940: External Influences and Internal Development (Materials and Documents)], upor. ta red. S. Osachuk, Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 2005, s. 96.